

Kartene er under kontinuerlig utvikling og er ikke uttømmende, feil og manglende informasjon vil derfor forekomme. Hovedkildene er Byantikvarens ulike arkiv og Riksantikvarens kulturminnedatabase Askeladden.no.

Korskirken Bygget på 1100-tallet. En av våre middelalderkirker som fortsatt er bevart og i bruk. Konsentrasjonen av menighetskirker langs Vågens østbredd og i Vågsbunnen tyder på at byveksten var sterk her i denne perioden. Utstrekning og form på middelalderens kirkegård er ukjent, men det antas at den i nordøst var begrenset av Skredderstredet (Domkirkegaten, nå Kong Oscarsgt.) mot nordvest og vest av Korskirkeveiten, og i sør og sørøst av Skomakerveiten (nå en del av Nedre Korskirkealmenning).

KIRKER

Trosutøvelse setter spor

Helt fra grunnleggningen av Bergen har byen vært preget av religionsutøvelse. De eldste kirkene og klostrene i Bergen er for lengst «lagt i grus», og materiale fra dem er delvis gjenbrukt i kirker og andre byggverk som står i dag. Kristkirken fra slutten av 1000-tallet er den første kirken i Bergen vi kjenner til, og byggingen antas å ha vært et ledd i en plan om å flytte kongsgården til Holmen fra Alrekstad og bispesetet fra Selje. Formelt skjedde ikke flyttingen av bispesetet før i 1170 da levningene av St. Sunniva ble brakt til Kristkirken, og Bispegården ble anlagt like ved.

Kirken og statsmakten i Bergen var altså sterkt knyttet sammen fra starten, begge hadde fordeler av den nære forbindelsen. Kongemakten sikret Kirken stabile forhold med et fredelig og ordnet samfunn, mens Kongen kunne hente kompetente menn til styringen av staten fra Kirken og klostrene som var den tids utdanningsvesen. I 1152 opprettet Paven erkebispesete i Nidaros (Trondheim). Bjørgvin, Oslo, Stavanger og Hamar, sammen med seks bispeseter på Vesterhavsoyene, ble lagt under dette.

På samme tid foregikk en stadig løsrivelse fra det verdslige samfunnet, og biskopene skulle utnevnes av paven, ikke av Kongen. Kirkeskatten «tiende» bidro til at Kirken fikk et stabilt inntektsgrunnlag, og Kirken og klostrene ble etter hvert også en betydelig jordeier, både gjennom kongegaver, arv og «sjelegaver» fra bønder og jordeiere. Rundt 1350 eide kirken 40 prosent av all jord i Norge, og i Bergensområdet var særlig klostrene en betydelig jordeier. Kirkens eiendommer har vært viktige for byens utvikling, påvirket hvor bygrensene har gått og hvor dagens administrasjonssentrum ligger.

§ 36.2 Båndlegging etter lov om kulturminner (730)

36.2.2.Fana middelalderkirke og -kirkegård

- a. Inngrep i grunnen, eller andre tiltak som virker inn på det automatisk fredete kulturminnet er ikke tillatt med mindre det foreligger dispensasjon fra kulturminneloven.
- b. Innenfor middelalderkirkegårder er gravlegging kun tillatt i gravfelt som har vært i kontinuerlig bruk siden middelalderen. Gravfelt som ikke har vært i bruk etter 1945 skal ikke benyttes til gravlegging.
- c. Gravminner eldre enn 60 år skal ikke fjernes uten at kulturminnemyndighetene har uttalt seg. Søknad om tillatelse skal sendes rette kulturminnemyndighet. Kostnader knyttet til undersøkelser belastes tiltakshaver, jf. kulturminneloven § 10.
- d. Ved planlegging av tiltak i kirkens omgivelser skal det tas hensyn til kirkens plassering og virkning i landskapet.
- e. Bygging nærmere enn 60 meter fra kirken er forbudt, uten tillatelse fra biskopen. Saker som gjelder Fana kirke skal behandles av Riksantikvaren som fatter vedtak etter kulturminneloven.

(<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50>)

Lenke til det digitale Kulturmiljøkartet:

[Kulturmiljøkart](#)

Lenke til kartfortelling:

[Kartfortelling](#)

1. Domkirken Opprinnelig var Kristkirken på Holmen domkirke i Bergen. 2. Dagens domkirke var en liten soknekirke, helliget St.Olav. Vi vet lite om Olavskirken fra denne perioden, annet enn det som er nedskrevet i Sverresagaen: Kong Sverre og hans menn søkte tilflukt der da de ble angrepet i 1181. Kirken har vært gjenstand for endringer gjennom nesten tusen år, og omfatter i dag rester av to eldre kirker.

1. Fana kirke er unik som bevart middelalderbygget kirke utenfor bykjernen. (Foto: Christine Hvidsten) 2. Laksevåg kirke er en treskipet hallkirke med tårn mot nord, bygget i årene 1874-75. Den ligger som et midtpunkt langs strandlinjen med den tette trehusbebyggelsen bakkenfor. 3. Loddefjord kirke er en nyere enskipet kirke i pusset tegl. Bygget i 1925-26 etter tegninger av arkitekt Ole Landmark. 4. Birkeland kirke fra 1878. Reist på samme sted som det skal ha stått en stavkirke på gården Kirkebirkelands grunn. Denne ble revet på 1600-tallet.

Etter reformasjonen overtok kongen og hans lensherrer store deler av kirkegodset, og en omfattende nedrivning av eldre katolske kirkebygg startet, eller de ble ikke gjenoppbygget etter de mange bybrannene som herjet byen. I tillegg til Fana kirke, er tre av middelalderkirkene i bykjernen, Mariakirken, Domkirken og Korskirken likevel fremdeles i bruk, selv om ingen av de tre har vært uberørte av branner og krigsødeleggelser. Dessuten er korkapell og tårnfot til middelalderkirken ved Nonneseter kloster bevart. Selve kirkeskipet ble revet i 1529 da Lungegården ble reist. Alle kirkebygninger oppført før 1650 er automatisk fredete, i tillegg er samtlige kirkebygninger fra mellom 1650 og 1850, samt utvalgte nyere kirker, listeførte av Riksantikvaren som verneverdige kulturminner med nasjonal verdi.

Kirker reist etter 1850

Nygotikken oppstod på slutten av 1700-tallet i Europa og etablerte seg som den foretrukne kirkestil for nye kirker i løpet av 1800-tallet. Startet som en religiøs trosforestilling (høykirkebevegelsen), delvis understøttet av medievalismen (middelalderromantikken) og etablerte seg etter hvert som en arkitektonisk retning eller en stiloppfatning i siste halvdel av 1800-tallet. Vi fikk flere kirker i Bergen innenfor denne stil-epoken. Modernismen som arkitektonisk retning fikk gjennomslag i Norden på 1930-tallet, og ble dominerende både for arkitektur og byplanlegging videre utover 1900-tallet. Gjennom funksjonalismen oppstod også arbeidskirkene. Arbeidskirkene inneholdt også andre funksjoner utenom selve kirkerommet. Kontorer, møterom undervisningsrom og andre funksjoner, gjorde at kirkene fikk flere bruksformer og kunne romme flere typer arrangement. Flere av de mest representative kirkene fra disse ulike stilepokene er blant de statlig listeførte kirkene i Bergen.

Prestegårder

Prestegårdene er en viktig del av kirke- og kulturhistorien. I Bergen vil vi spesielt fremheve Fana prestegård stod ferdig i 1921 og er tegnet av arkitekt Ole Landmark. Prestegårdshagen fra 1800-tallet er etablert etter engelsk mønster av sokneprestene Ivar Daae og Hans Krog med store alléer og er en viktig del av anlegget, som samlet sett har høy kulturminneverdi.

Listeførte kirkesteder

(pbl § 11-9 nr 7)

En listeført kirke er av Riksantikvaren vurdert som et verneverdig kulturminne. Kirken er ikke fredet, men alle saker som gjelder endringer i eller ved en listeført kirke, også istandsetnings- og vedlikeholdstiltak, skal sendes til Riksantikvaren for uttalelse.

Alle kirker bygget mellom 1650 og 1850 er listeført, men også en rekke kirker bygget etter 1850 er også listeført. Det er 17 slike kirker (kirkesteder) i Bergen:

- **St.Jørgen hospitalkirke (1702)**
- **Arna kirke (1865)**
- **Fyllingsdalen kirke (1976)**
- **Loddefjord kirke (1926)**
- **Laksevåg kirke (1875)**
- **Landås kirke (1966)**
- **Johanneskirken (1894)**
- **Sandvikskirken (1881)**
- **Salhus kirke (1924)**
- **St. Jakob kirke (1921)**
- **Slettebakken kirke (1970)**
- **St. Markus kirke (1939)**
- **Storetveit kirke (1930)**
- **Ytre Arna kirke (1899)**
- **Nykirken (1621)**
- **Årstad kirke (1890)**
- **Åsane gamle kirke (1795)**

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/t-300-kulturminne-kirke/id278976/>

Lekmannsbevegelsen og Frelsesarméen

Vestlandet var nok den landsdelen der lekmannsbevegelsen har satt sine tydeligste spor i form av bygninger. Bedehusene står mange steder igjen som det siste synlige bevis for denne sterke religiøse strømmingen fra 1800- og 1900-tallet. I bygdene rundt Bergen finnes fortsatt mange slike bygninger, noen er fortsatt i bruk, men mange er i årenes løp overlatt til andre formål. Også innenfor bybebyggelsen er bevegelsen representert - i navn som Bergenhussmauet i Sandviken og bedehuset fra Solheimsviken som er flyttet til Gamle Bergen Museum. Også Indremisjonshjemmet (1907) i Hollendergaten 12 manifesterer denne bevegelsens virksomhet.

Frelsesarméen stiftet av Willam og Catharine Booth i London i 1865 er en annen religiøs bevegelse, den etablerte seg i Bergen i 1888. Et av særtrekkene var at kvinner helt fra starten var likestilt med menn, noe som ganske sikkert bidro til dens utbredelse. I Bergen finnes flere verneverdige bygninger reist av lekmannsbevegelsen og Frelsesarmeen.

Kirkegårder og rettersteder

Kirkegårder og gravminner eldre enn 1537 er automatisk fredete, og kirkegårder kan i likhet med kirkebygg bli vedtaksfredet. Middelalderkirkegårder finner vi i ved de fire middelalderkirkene som fortsatt er i bruk, og i tillegg ved Kyrkjebyrkjeland (gamle Birkeland kirke). Alle kirkegårdene i Bergen er kartfestet i forbindelse med kulturminneplanen.

§ 36.2 Båndlegging etter lov om kulturminner (730)

36.2.2.Fana middelalderkirke og -kirkegård

a. Inngrep i grunnen, eller andre tiltak som virker inn på det automatisk fredete kulturminnet er ikke tillatt med mindre det foreligger dispensasjon fra kulturminneloven.

b. Innenfor middelalderkirkegårder er gravlegging kun tillatt i gravfelt som har vært i kontinuerlig bruk siden middelalderen. Gravfelt som ikke har vært i bruk etter 1945 skal ikke benyttes til gravlegging.

c. Gravminner eldre enn 60 år skal ikke fjernes uten at kulturminnemyndighetene har uttalt seg. Søknad om tillatelse skal sendes rette kulturminnemyndighet. Kostnader knyttet til undersøkelser belastes tiltakshaver, jf. kulturminneloven § 10.

d. Ved planlegging av tiltak i kirkens omgivelser skal det tas hensyn til kirkens plassering og virkning i landskapet.

e. Bygging nærmere enn 60 meter fra kirken er forbudt, uten tillatelse fra biskopen. Saker som gjelder Fana kirke skal behandles av Riksantikvaren som fatter vedtak etter kulturminneloven.

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50>

Johanneskirken ble innviet i 1894, oppført etter arkitekt Herman M. Backer. Kirken på toppen av Sydneshaugen er plassert med lengdeakse nordøst-sørvest. Koret ligger i sørvest, og tårn og hovedbygning ligger i nordøst, mot byen. Kirken danner et dominerende endepunkt for en av byens tydeligste akser. Fra gateløpet ved Fisketorget via Torgallmenningen og over hele Vestre Torvgate og Johanneskirketrappene.